

اسرار آیات به روایت ابن سینا

ترجمه، تبیین و تحلیل نمط دهم
اشارات ابن سینا و شرح خواجه طوسی بر آن

400

دکتر علی شیروانی

پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

تابستان ۱۳۹۸

شیروانی، علی، ۱۳۴۳ -

[الاشارات و التنبیهات، فارسی - عربی، برگزیده، شرح]

[شرح الاشارات و التنبیهات، فارسی، شرح]

اسرار آیات به روایت ابن سینا: ترجمه، تبیین و تحلیل نمط دهم اشارات ابن سینا و شرح خواجه طوسی بر آن/

علی شیروانی، - قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۸.

یازده، [۲۰۳] ص. (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه؛ ۴۹۳: فلسفه و کلام؛ ۲۰)

ISBN: 978-600-298-264-3

بها: ۲۱۰۰۰۰ ریال.

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه: ص [۱۹۷] - ۲۰۰؛ همچنین به صورت زیرنویس.

نمایه.

۱. ابن سینا، حسین بن عبدالله، ۳۷۰-۴۲۸ ق. - الاشارات والتنبیهات - نقد و تفسیر. ۲. نصیرالدین طوسی، محمد بن

محمد، ۵۹۷-۶۷۳ ق. - شرح الاشارات والتنبیهات - نقد و تفسیر. ۳. فلسفه اسلامی - متون قدیمی تا قرن ۱۴.

۴. عرفان - متون قدیمی تا قرن ۱۴. الف. ابن سینا، حسین بن عبدالله، ۳۷۰-۴۲۸ ق. - الاشارات والتنبیهات، برگزیده.

شرح. ب. نصیرالدین طوسی، محمد بن محمد، ۵۹۷-۷۷۲ ق. - شرح الاشارات والتنبیهات. شرح. ج. پژوهشگاه حوزه و

دانشگاه، عنوان: ترجمه، تبیین و تحلیل نمط دهم اشارات ابن سینا و شرح خواجه طوسی بر آن.

۱/ ۱۸۹

BBK ۲۷۱

۵۷۴۵۷۹۷

شماره کتابشناسی ملی

اسرار آیات به روایت ابن سینا

مؤلف: دکتر علی شیروانی

ناشر: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

صفحه آرای: کاما

چاپ اول: تابستان ۱۳۹۸

تعداد: ۳۰۰ نسخه

لیتوگرافی: سعیدی

چاپ: قم - جعفری

قیمت: ۲۱۰۰۰ تومان

کلیه حقوق برای پژوهشگاه حوزه و دانشگاه محفوظ و نقل مطالب با ذکر مأخذ بلا مانع است.

قم: شهرک پردیس، بلوار دانشگاه، نش میدان علوم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، تلفن: ۳۲۱۱۱۱۰۰ - ۰۲۵ (انتشارات: ۳۲۱۱۱۳۰۰)

نمابر: ۳۲۸۰۳۰۹۰، ص. پ. ۳۱۵ - ۳۷۱۸۵ ● تهران: خیابان انقلاب، بین وصال و قدس، کوی اُسکو، پلاک ۴، تلفن: ۰۲۱-۶۶۴۰۲۶۰۰

مرکز پخش: قم، خیابان معلم، مجتمع ناشران، طبقه همکف، پلاک ۲۷، تلفن: ۰۶ - ۳۷۸۴۲۶۳۵ - ۰۲۵

سخن پژوهشگاه

پژوهش در علوم انسانی به منظور شناخت، برنامه‌ریزی و ضبط و هدایت پدیده‌های انسانی در راستای سعادت واقعی بشر ضرورتی انکارناپذیر است و استفاده از عقل و آموزه‌های وحیانی در کنار داده‌های تجربی و در نظر گرفتن واقعیت‌های عینی، فرهنگ و ارزش‌های اصیل جوامع شرط اساسی پویایی، واقع‌نمایی و کارایی این‌گونه پژوهش‌ها در هر جامعه است.

پژوهش کارآمد در جامعه ایران اسلامی در گرو شناخت واقعیت‌های جامعه از یک‌سو و اسلام به عنوان متقن‌ترین آموزه‌های وحیانی و اساس‌ترین مؤلفه فرهنگ ایرانی از سوی دیگر است؛ از این‌رو، آگاهی دقیق و عمیق از معارف اسلامی و بهره‌گیری از آن در پژوهش، بازنگری و بومی‌سازی مبانی و مسائل علوم انسانی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است.

توجه به این حقیقت راهبردی از سوی امام خمینی (ره)، بیانگذار جمهوری اسلامی، زمینه شکل‌گیری «دفتر همکاری حوزه و دانشگاه» را در سال ۱۳۶۱ فراهم کرد و با راهنمایی و عنایت ایشان و همت استادان حوزه و دانشگاه، این نهاد علمی شکل گرفت. تجربه موفق این نهاد، زمینه را برای گسترش فعالیت‌های آن فراهم آورد و با تصویب شورای گسترش آموزش عالی در سال ۱۳۷۷ «پژوهشکده حوزه و دانشگاه» تأسیس شد و در سال ۱۳۸۲ به «مؤسسه پژوهشی حوزه و دانشگاه» و در سال ۱۳۸۳ به «پژوهشگاه حوزه و دانشگاه» ارتقا یافت.

پژوهشگاه حوزه و دانشگاه تاکنون در ایفای رسالت سنگین خود خدمات فراوانی به جامعه علمی ارائه نموده است که از آن جمله می‌توان به تهیه، تألیف، ترجمه و انتشار بیش از ۴۹۰ عنوان کتاب و شش نشریه علمی اشاره کرد.

کتاب حاضر می‌تواند به عنوان متن یا منبعی درسی برای درس حکمت مشاء در رشته‌های «فلسفه و حکمت اسلامی»، «فلسفه و کلام اسلامی» و «فلسفه و الهیات» در مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد مورد استفاده دانشجویان و دیگر علاقه‌مندان فلسفه اسلامی قرار گیرد. از استادان و صاحب‌نظران ارجمند تقاضا می‌شود با همکاری، راهنمایی و پیشنهادهای اصلاحی خود، این پژوهشگاه را در جهت اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی یاری دهند.

در پایان پژوهشگاه لازم می‌داند از تلاش‌های مؤلف محترم، حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر علی شیروانی، و ارباب محترم اثر، حجت‌الاسلام والمسلمین علی امینی‌نژاد، قدردانی و تشکر کند.

فهرست مطالب

۱	دیاجه
۳	گزارش بحث نموده
۳	فصل ۱: اشاره به امکان ترک طولانی مدت غذا برای عارف
۳	فصل ۲: تنبیه بر امکان زنده ماندن بیماری که مدتی طولانی غذا نخورده است
۴	فصل ۳: تنبیه بر تأثیر نفس و بدن در یکدیگر
۴	فصل ۴: اشاره به وجه بی‌نیازی عارف از غذا در مدتی بلند
۴	فصل ۵: اشاره به امکان توانایی عارف بر انجام کارهای دشوار
۵	فصل ۶: تنبیه بر سر و سبب توان بالای عارف
۵	فصل ۷: تنبیه بر امکان آگاهی عارف از حقایق غیبی
۵	فصل ۸: اشاره به امکان آگاهی از غیب در خواب
۶	فصل ۹ و ۱۰: تنبیه بر وجود صورت‌های علمی و رویدادها نزد عقول و نفوس فلکی و اشاره به امکان پذیرش صورت‌های علمی از مبادی عالی
۷	فصل ۱۱: تنبیه بر وجود کشمکش میان قوای نفس
۷	فصل ۱۲: تنبیه بر جایگاه حس مشترک در ادراک محسوسات
۷	فصل ۱۳: اشاره به دلیل ارتسام صورت در حس مشترک از طریق سبب درونی
۸	فصل ۱۴: تنبیه بر موانع ارتسام صورت خیالی در حس مشترک
۹	فصل ۱۵: اشاره به رفع هر دو یا یکی از موانع در هنگام خواب
۹	فصل ۱۶: اشاره به رفع موانع در برخی از بیماری‌ها
۱۰	فصل ۱۷: تنبیه بر امکان توجه همزمان نفوس قوی به همه قوا و مراتب
۱۰	فصل ۱۸: تنبیه بر اتصال نفس به عالم قدس هنگام کم شدن موانع و شواغل
۱۱	فصل ۱۹: اشاره به مراتب شدت و ضعف اثر فرودآمده بر نفس از عالم قدس
۱۱	فصل ۲۰: تنبیه بر کارکرد اصلی و طبیعی قوه متخیله
۱۲	فصل ۲۱: اشاره به مراتب گوناگون نقش‌های روحانی به لحاظ شدت و ضعف ارتسام آنها
۱۳	فصل ۲۲: دنباله بحث در بیان نیازمندی برخی از واردات غیبی به تأویل یا تعبیر

فصل ۲۳: اشاره به تأثیر امور حیرت‌زا و دهشت‌آفرین در اتصال یافتن به عوالم دیگر	۱۳
فصل ۲۴: تنبیه بر دلالت تجربه و برهان بر امکان وقوع اخبار از غیب	۱۳
فصل ۲۵: تنبیه بر امکان صدور امور خارق عادت از عارف	۱۴
فصل ۲۶: تذکره و تنبیه بر علل و اسباب امور خارق عادت	۱۴
فصل ۲۷: اشاره به سبب توانایی برخی نفوس بر تصرف در ماده کائنات	۱۵
فصل ۲۸: اشاره به تفاوت کرامت اولیا با سحر ساحران	۱۵
فصل ۲۹: اشاره به چشم‌زخم و مبدأ آن	۱۵
فصل ۳۰: تنبیه بر سبب رویدادهای عجیب و غریب در این عالم	۱۵
فصل ۳۱: نصیحت و سفارش به ترک انکار شتاب‌زده امور ناشناخته	۱۶
فصل ۳۲: خاتمه و وصیت در لزوم صیانت از حکمت الهی و پرهیز از شاهد بازاری کردن آن	۱۶

اسرار آیات به روایت ابن‌سینا / ۱۷

النمط العاشر فی اسرار الآیات	۱۹
هدف شیخ در نمط دهم	۱۹
۱. امکان ترک طولانی مدت غذا برای عارف	۲۰
اشاره	۲۰
معنای واژه‌ها	۲۰
۲. امکان زنده ماندن بیماری که مدتی طولانی غذا نخورده است	۲۲
یادآوری	۲۲
عوامل بدنی و نفسانی بی‌نیازی از غذا	۲۲
دفاع از بیان شیخ در اثبات امکان امساک عارف از غذا در مدت طولانی	۲۳
۳. تأثیر نفس و بدن در یکدیگر	۲۵
یادآوری	۲۵
تأثیر برخی احوال نفسانی بر امساک از خوردن	۲۶
۴. بیان وجه بی‌نیازی عارف از غذا در مدتی بلند	۲۷
اشاره	۲۷
سبب کاهش یافتن نیاز عارف به غذا	۲۹
وجه مقایسه عارف با بیمار و مقایسه نکردن او با انسان وحشت‌زده	۲۹
اولویت داشتن عرفان بر بیماری برای کم کردن نیاز به غذا	۳۰
۵. امکان توانایی عارف بر انجام کارهای سنگین و دشوار	۳۳
اشاره	۳۳

۳۳		آغاز بیان ویژگی دوم عارف
۳۵		۶. تبیین سبب توان بالای عارف
۳۵		یادآوری
۳۶		معنای واژه‌ها
۳۷		اثر انقباض و انبساط روح بخاری در کاهش و افزایش نیروی بدن
۳۷		مست شدن قوه بر اثر مستی بیش از حد
۳۸		وجه ممکن بودن توانایی عارف بر کارهایی که دیگران از آنها ناتوان‌اند
۴۰		۷. امکان آگاهی عارف از حقایق غیبی
۴۰		یادآوری
۴۰		برتری آگاهی از غیب نسبت به دو ویژگی پیشین عارف
۴۲		۸. تمسک به آگاهی از غیب در خواب برای اثبات امکان آن در بیداری
۴۲		اشاره
۴۳		تقریر استدلال
۴۳		اثبات وقوع آگاهی از غیب در خواب از طریق تجربه
۴۴		موانع آگاهی از غیب در خواب
۴۴		وعده اثبات وقوع آگاهی از غیب از طریق قیاس
۴۴		چند نمونه از رؤیاهای صادق
۴۴		نمونه نخست
۴۵		نمونه دوم
۴۶		نمونه سوم
۴۸		نمونه چهارم
۴۹		نمونه پنجم
۵۱		۹. وجود صورت‌های علمی رویدادهای عالم خاکی نزد عقول و نفوس فلکی
۵۱		یادآوری
۵۲		صورت‌بندی استدلال بر امکان آگاهی از غیب در خواب و بیداری
۵۳		وجود صورت علمی رویدادهای خاص بر وجه کلی در عقول
۵۳		وجود صورت علمی رویدادهای خاص بر وجه جزئی در نفوس فلکی
۵۵		اجتماع نداشتن صورت‌های علمی کلی و جزئی رویدادها در یک محل نزد حکیمان مشاء
۵۵		دیدگاه خاص شیخ درباره اجتماع صورت‌های کلی و جزئی رویدادها نزد نفوس فلکی
۵۶		تشریح عبارت شیخ
۵۶		ترجیح رفع «مستور» بر نصب آن

۵۷	وجه برتری حکمت متعالیه بر حکمت مشائین
۵۷	جمع‌بندی مطالب فصل
۵۸	امکان حکمت متعالیه یا فلسفه شهودی
۵۹	۱. طرح مسئله
۵۹	۲. تبیین مفاهیم اصلی
۶۳	۳. نظریه مختار در باب امکان فلسفه شهودی
۶۴	۴. اثبات نظریه
۷۴	۵. روش‌شناسی فلسفه شهودی با تأکید بر حکمت متعالیه
۷۸	۶. نتیجه
۸۰	۱۰. امکان پذیرش صورت‌های علمی از مبادی عالی
۸۰	اشاره
۸۰	دو شرط در اثبات آگاهی‌های تازه از مبادی عالی
۸۲	۱۱. کشمکش میان قوای نفس
۸۲	یادآوری
۸۳	تزامن میان فعالیت‌های کرباگون نفس
۸۴	بازماندن نفس از حس باطن، بر اثر پرداختن به حس ظاهر
۸۶	۱۲. جایگاه حس مشترک در ادراک محسوسات
۸۶	یادآوری
۹۰	۱۳. اثبات ارتسام صورت در حس مشترک از طریق سبب درونی
۹۰	اشاره
۹۱	تقریر استدلال شیخ بر ارتسام صورت در حس مشترک از طریق سبب درونی
۹۲	انعکاس صورت‌های موجود در خیال و حس مشترک در دیگری
۹۳	راستی‌آزمایی صورت‌های مشاهد با قوانین عقلی
۹۵	۱۴. موانع رسم شدن صورت خیالی در حس مشترک
۹۵	یادآوری
۹۶	بیان پیوند این فصل با فصل پیشین و شرح سخن شیخ
۹۷	اشکال فاضل شارح و پاسخ آن
۹۹	۱۵. برطرف شدن هر دو یا یکی از موانع در هنگام خواب
۹۹	اشاره
۱۰۰	تبیین نقش خواب در برطرف شدن موانع و ورود صور خیالی در حس مشترک

۱۰۳	۱۶. برطرف شدن موانع در برخی بیماری‌ها
۱۰۳	اشاره
۱۰۳	ندرت بیماری مورد نظر
۱۰۵	۱۷. توجه به همه قوا و مراتب در نفوس قوی
۱۰۵	یادآوری
۱۰۶	باز پیوند این فصل با فصل پیشین و یکی از ویژگی‌های نفس
۱۰۷	شرح عبارت شیخ بر پایه دو نسخه مختلف
۱۰۸	مجال نفوس قوی و به خصوص ریاضت‌دیده در پرداختن به کارهای مستقل نفس
۱۱۰	۱۸. مجال پیوند با عالم قدس هنگام کم شدن موانع و شواغل
۱۱۰	یادآوری
۱۱۱	معنای واژه‌ها و عبارت شیخ
۱۱۲	کم شدن موانع و شواغل در هنگام خواب و بیماری‌های خاص
۱۱۲	علت حرکت تخیل به سوی موانع غیبی
۱۱۴	۱۹. مراتب شدت و ضعف اثر نازل بر نفس از عالم قدس
۱۱۴	اشاره
۱۱۵	مثال‌هایی برای مراتب گوناگون اثر نازل بر نفس
۱۱۶	تفاوت میان تمثالات بیماران و سودازدگان با تمثالات اولیای خدا
۱۱۶	تفاوت مراتب ارتسام صورت حاصل از اثر نور غیبی، در شدت و ضعف
۱۱۸	۲۰. کارکرد اصلی و طبیعی قوه متخیله
۱۱۸	یادآوری
۱۱۹	مثال‌هایی برای کارکردهای قوه متخیله
۱۲۰	عوامل کنترل‌کننده متخیله در انتقال از صورتی به صورتی دیگر
۱۲۲	هدف شیخ از این فصل
۱۲۳	۲۱. مراتب گوناگون نقش‌های روحانی به لحاظ شدت و ضعف ارتسام آنها
۱۲۳	اشاره
۱۲۴	مراتب سه‌گانه قوت نقش‌های روحانی
۱۲۵	تعمیم مراتب سه‌گانه به همه خواطر ذهنی
۱۲۷	۲۲. نیازمندی برخی نقش‌های دریافت‌شده از عالم قدس به تأویل یا تعبیر
۱۲۷	دنباله
۱۲۸	سبب گوناگونی تأویل و تعبیرها بر حسب شخص‌ها، زمان‌ها و عادت‌ها

۱۲۹	۲۳. تأثیر امور حیرت‌زا و دهشت‌آفرین در اتصال به عوالم دیگر
۱۳۰	اشاره
۱۳۲	معنای واژه‌ها
۱۳۳	اموری که باعث تحیر و بهت حس و خیال می‌شود
۱۳۵	۲۴. تأکید بر امکان و وقوع اخبار از غیب با استناد به تجربه و برهان
۱۳۵	یادآوری
۱۳۶	استعاره لطیف شیخ برای عقل
۱۳۷	۲۵. صدور امور خارق عادت از عارف
۱۳۷	یادآوری
۱۳۸	فانونم بودن اموری که برخلاف قوانین طبیعت به نظر می‌رسند
۱۴۰	۲۶. علل و اسباب آنچه خارق عادت شمرده می‌شود
۱۴۰	یادآوری و آگاهی بخشی
۱۴۲	دو نکته‌ای که در این فصل یادآوری شده
۱۴۴	دو شاهد بر تأثیر باورها و گمان‌ها بر بدن
۱۴۵	مطلبی که در این فصل به آن تنبیه داده شده
۱۴۶	پاسخ به یک توهم
۱۴۷	امکان وجود نفوس تأثیرگذار در ماورای بدن خود
۱۴۷	اشکال فاضل شارح بر استدلال شیخ
۱۴۹	پاسخ خواجه به فاضل شارح
۱۵۱	۲۷. سبب توانایی برخی از نفوس بر تصرف در ماده کائنات
۱۵۱	اشاره
۱۵۲	اقسام سبب پیدایش این توانایی
۱۵۳	تقریر سخن شیخ
۱۵۵	۲۸. تفاوت کرامت اولیا با سحر ساحران
۱۵۵	اشاره
۱۵۶	جمع میان توانایی حاصل از مزاج اصلی و توانایی حاصل از مجاهدت و ریاضت در ولی واقعی
۱۵۷	۲۹. استشهداد به چشم‌زخم برای اثبات امکان تأثیر نفس در عناصر عالم
۱۵۷	اشاره
۱۵۹	تعریف الاصابة بالعین (چشم‌زخم)
۱۶۰	رواج باور به چشم‌زخم در گذشته و حال

۱۶۱	درستی یا نادرستی باور به چشم‌زخم از نظر شیخ و خواجه
۱۶۲	تبیین مبدأ اثر در چشم‌زخم
۱۶۲	چشم‌زخم در قرآن
۱۶۵	۳۰. اسباب رویدادهای غریب و خارق عادت
۱۶۵	یادآوری
۱۶۷	شرح سخن شیخ
۱۶۷	نقد تفسیر فاضل شارح از کلام شیخ
۱۶۹	۳۱. پند و اندرز
۱۷۲	۳۲. لزوم صیانت از حکمت الهی و پرهیز از شاهد بازاری کردن آن
۱۷۲	پایان سخن و سفارش
۱۷۳	معنای واژه‌ها
۱۷۵	گروه‌های مختلف مردم به لحاظ نسبت عقایدشان با معارف حقیقی
۱۷۸	لزوم سنجش چهار چیز در طالبان قدرشمار معارف
۱۷۹	سخن پایانی خواجه
۱۸۰	شرایط فراگیری فلسفه اسلامی
۱۸۰	طرح مسئله
۱۸۱	شرایط دانشجوی فلسفه از نظر ابن سینا
۱۸۹	شرایط دانشجوی حکمت اشراق از نظر سهروردی
۱۹۱	شرایط دانشجوی حکمت متعالیه از نظر ملاصدرا
۱۹۳	تحلیل و بررسی
۱۹۷	منابع و مآخذ
۲۰۱	نمایه‌ها
۲۰۱	نمایه آیات و روایات
۲۰۲	نمایه اشعار
۲۰۳	نمایه اعلام

دیباچه

اگر بخواهیم ده کتاب از برترین آثار مکتوب در حوزه حکمت مشاء را نام ببریم، بی شک اشارات ابن سینا همراه با شرح خواجه نصیرالدین بر آن در میان آن ده کتاب خواهند بود؛ چنان که نویسندگان این دو کتاب نیز برجسته ترین یا از برجسته ترین حکیمان مسلمان به شمار می آیند. اشارات از شاهکارهای ابن سیناست، و بر این اثر شروح متعددی نگاشته اند، اما هیچ یک مقام و منزلت شرح خواجه را ندارد.

اشارات بارها به فارسی ترجمه و حتی شرح شده است، اما شرح خواجه بر آن، با همه اهمیت و تأثیری که داشته — تا آنجا که نویسنده می داند — تاکنون به فارسی ترجمه یا شرح نشده است و نوشتار حاضر اولین نمونه از این کار است. امید که دانشجویان و علاقه مندان فلسفه اسلامی را مفید افتد و مقبول نظر استادان این فن واقع گردد.

ویژگی های این نوشتار به اختصار عبارت است از:

۱. متن اشارات و شرح خواجه به طور کامل ترجمه و شرح شده است؛
۲. سعی شده موارد دشوار متن، به گونه ای توضیح داده شود که نکته ای نیازمند ابضاح باقی نماند؛
۳. پاره ای نکات انتقادی در پاورقی یا درون متن بیان شده است؛
۴. شیوه کار در شرح عبارات ابن سینا و خواجه، به صورت «شرح مزجی» است، و با علامت قلاب شرح از ترجمه متمایز گشته است. با استفاده از این شیوه در کمترین عبارات بیشترین نکات لازم در متن گنجانده می شود و فایده آموزشی بیشتری در جهت تسلط بر متن اصلی به دست می آید؛

۵. در موارد لزوم، از نمودار برای ارائه آسان تر مطالب استفاده شده است؛

۶. پیش از آغاز نمط، گزارشی اجمالی از مجموعه مطالب آن عرضه شده است؛

۷. در ترجمه و شرح، سعی بر رعایت توأمان دقت و سلاست بوده است؛
۸. متن عربی، با تصحیح و اعراب لازم در ضمن شرح آورده شده است؛
۹. در موارد لازم، دیدگاه‌های گوناگون در شرح کلام ابن سینا بررسی و ارزیابی شده است؛
۱۰. مخاطبان اصلی این کتاب دانشجویان و طلابی‌اند که شرح الاشارات والتنبیها را فرامی‌گیرند. هدف آن بوده است که این اثر آنان را در فهم صحیح مطالب و دقت بیشتر در نکات آن یاری رساند و کمبودهای احتمالی درس را جبران کند؛
۱۱. مطالبی که ممکن است بیشتر به کار استادان بیاید تا دانشجویان، در پاورقی آمده و یا داخل کادر قرار گرفته است.

در اینجا لازم است از استاد علی امینی‌نژاد که ارزیابی این اثر را پذیرفت و با دقت، سراسر نوشتار را مطالعه و نکات سودمندی را یادآوری کرد و آقای دکتر حسینعلی شیدان‌شید که همچون گذشته نگارنده را از دقت‌ها و نکته‌سنجی‌های خود بهره‌مند ساخت، قدردانی نمایم. همچنین از مسئولین محترم پژوهشگاه حوزه و دانشگاه که با همدلی و بلندنظری زمینه پدید آمدن این اثر را فراهم ساختند، آقای علیرضا تاجیک، ویراستار محترم کتاب، آقای حسن نصرالهی، کارشناس محترم گروه، آقای افتخار مسیبی، دانشجوی کوشای فلسفه که بی‌هیچ مزد و منت بازخوانی دقیق و اصلاح اخلاط تایپی و غیرتایپی کتاب را بر عهده گرفت و همه کسانی که به نحوی در سامان یافتن این اثر نگارنده را یاری دادند، تشکر می‌کنم و از خدای متعال سلامت و سعادت ایشان را مسئلت دارم.

رونق بازار حکمت اسلامی در سرزمین ایران معاصر، بدون نظام جمهوری اسلامی و مجاهدت‌های بنیانگذار آن، حضرت امام خمینی علیه السلام و همه کسانی است که ایثارگرانه برای به ثمر نشاندن این نهال مقدس سختی‌ها کشیدند و خون دل‌ها خوردند؛ و در این میان، البته نقش چشمگیر علامه سید محمدحسین طباطبائی رحمته الله علیه — با تدریس و تالیف و پرورش استادان برجسته — فراموش‌نشدنی است. از خدای حکیم برای ایشان و همه علمای کرامان معارف غنی اسلامی — شیعی، به‌ویژه استادان بزرگواری که از خرمن دانششان خوشه چیده‌ام، تسبیح و تحنن و کرامت مسئلت دارم.

و آخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمین

تیر ۱۳۹۸ / ذی‌قعدة ۱۴۴۰ ق

پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

علی شیروانی